

¹ Response of the authorities of the Republic of Serbia concerning the Report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment on their third regular visit to the Republic of Serbia conducted in the period from 1 to 11 February 2011 // Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cpt.coe.int/documents/srb/2012-18-inf-eng.htm>

² The Law on Juvenile Criminal Offenders and Criminal Protection of Juveniles // Official Gazette of the Republic of Serbia №85/05

³ *Rade Bogojević*. Execution of institutional correctional measures imposed on juvenile perpetrators of property crime in the positive legislation of the Republic of Serbia // Law and Politics Vol. 11, № 1, 2013, p. 50.

Резюме

Називко Є. С. Кримінально-правові та кримінальні процесуальні особливості регламентації інституту покарання неповнолітніх відповідно до Закону Республіки Сербія «Про неповнолітніх кримінальних правопорушників та кримінальний захист неповнолітніх осіб».

Стаття присвячена розгляду Закону «Про неповнолітніх кримінальних правопорушників та кримінальний захист неповнолітніх осіб» Республіки Сербія. Розглядаються та аналізуються ключові терміни, пов'язані із правопорушеннями, які вчиняються неповнолітніми особами, основні положення щодо покарання неповнолітніх осіб за вчинені правопорушення відповідно до цього Закону.

Ключові слова: покарання, неповнолітня особа, альтернативні санкції, освітній захід, захід з безпеки, позбавлення волі, соціальна реабілітація.

Резюме

Називко Е. С. Уголовно-правовые и уголовные процессуальные особенности регламентации института наказания несовершеннолетних согласно Закону Республики Сербия «О несовершеннолетних уголовных правонарушителях и уголовная защита несовершеннолетних лиц».

Статья посвящена рассмотрению Закона «О несовершеннолетних уголовных правонарушителях и уголовной защите несовершеннолетних лиц» Республики Сербия. Рассматриваются и анализируются ключевые термины, связанные с правонарушениями, совершаемыми несовершеннолетними лицами, основные положения относительно наказания несовершеннолетних лиц за совершенные правонарушения в соответствии с этим Законом.

Ключевые слова: наказание, несовершеннолетнее лицо, альтернативные санкции, образовательная мера, мера по безопасности, лишение свободы, социальная реабилитация.

Summary

Називко Е. Criminal law and criminal procedure features of regulation of the institution of minors under the law of the Republic of Serbia «On juvenile criminal offenders and criminal protection of juveniles».

The article considers The Law on Juvenile Criminal Offenders and Criminal Protection of Juveniles of The Republic of Serbia. The basic terms connected with offences committed by juvenile criminal offenders, basic provisions concerning punishing juveniles for offences committed in accordance with the Law are under consideration and analysis in the article.

Key words: punishment, juvenile, alternative sanctioning, educational measure, security measure, imprisonment, social rehabilitation.

Отримано 2.04.2014

УДК 343.98.34

I. В. РОГАТЮК

Ігор Володимирович Рогатюк, кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, перший заступник прокурора Черкаської області

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРОКУРАТУРИ

У криміналістичній науці одним із раних є вчення про сліди рук людини, з огляду на історію виникнення та використання в процесі розкриття та розслідування злочинів¹. Вивчення розвитку дактилоскопічних знань, особливості їх застосування у в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури уможливають виділити окремі події, що характеризують головні риси становлення цього цікавого розділу криміналістичної науки та необхідного виду діяльності, що сприяє розкриттю та розслідуванню злочинів. Очевидно, дактилоскопічні сліди, як відображення морфологічних особливостей рук та рельєфу шкіри, а

також унікальні властивості папілярних узорів, їх неповторність, індивідуальність та незмінність здавна цікавили людство.

Сучасний стан криміналістики, що пройшла в своєму розвитку великий шлях від її розрізнених у минулому окремих галузей до чіткої системи наукового знання, характеризується високим рівнем комплексного виконання в цілях правосуддя досягнень науково-технічного прогресу, глибокою розробкою її методологічних проблем, тактики і методики розслідування злочинів. Сьогодні криміналістики дає можливість з високою достовірністю встановити особу за слідами її долоней чи пальців рук. Сліди рук, що виявлені на місці події, є незаперечним доказом того, що певна особа знаходилася на цьому місці.

Однією з щонайгостріших проблем залишається забезпечення належної якості досудового розслідування. Основною метою криміналістики є наукове забезпечення практичної діяльності органів досудового розслідування та прокуратури по боротьбі із злочинністю. Потрібно сказати, що швидке і повне розкриття злочинів досягається в ході саме досудового розслідування.

Використовуючи досягнення природних і технічних наук, вивчаючи і узагальнюючи позитивну практику розкриття злочинів, криміналісти, створюють нові, досконаліші методи і засоби боротьби із злочинністю.

Виникнення слідів у вчиненні злочинів – процес динамічний; будь-який рух, а також взаємодія супроводжуються відображенням, тобто появою змін у матеріальному середовищі. Існує народна мудрість про те, що «немає злочину без слідів, тому немає руху без утворення слідів злочинів».

На підставі загальної закономірності Р. С. Белкін сформував п'ять закономірностей утворення слідів злочинів.

1. Повторюваність процесу виникнення слідів події (наприклад, коли рукою торкаються до полірованої поверхні, на ній залишаються сліди пальців; коли в приміщенні, в якому проходить людина, є пилюка – залишаються сліди ніг тощо).

2. Зв'язок між дією злочинця та злочинним наслідком, який і є доказом у справі.

3. Зв'язок між способом вчинення злочину і слідами, які виникають як наслідок використання цього способу.

4. Залежність вибору способу від конкретних обставин (під способом необхідно розуміти систему дій до підготування, вчинення та приховування злочину).

5. Зникнення доказів, тобто слідів злочину².

Вказані закономірності характеризують механізм злочину та діяльності злочинця, встановлення яких становить лише одну частину розслідування. Другу частину становить діяльність слідчого та прокурора, яка полягає у збиранні, дослідженні, оцінюванні та використанні зібраного матеріалу в процесі доказування. Вивчення криміналістичної закономірності вчинення злочину та його механізму є лише однією стороною, іншу становлять методи та засоби збирання, дослідження, подання, використання доказової інформації для розкриття та розслідування злочину.

Тактичні помилки, що на практиці допускають слідчі та прокурори, призводять до різного роду кримінально-процесуальних порушень, що, зрештою, тягне за собою втрату важливих доказів по кримінальному провадженню.

В ході проведення слідчих (розшукових) дій, наприклад огляду місця події, можуть бути виявлені сліди пальців рук або ж частин долоні. На підставі яких є можливість ідентифікувати людину по відображеннях папілярних ліній.

Результати дактилоскопії мають часом якщо не вирішальне, то, поза сумнівом, істотне значення. Вони допомагають вибору основної версії серед інших, притримуючись якої вдається з'ясувати дійсні обставини справи, а також сприяють усуненню істотних суперечностей в свідченнях допитаних раніше осіб.

Детальне дослідження об'єктів дактилоскопічної експертизи проводиться в два етапи, які умовно поділяються на: роздільне дослідження (докладне, всебічне дослідження всіх слідів і їх ознак) та порівняльне дослідження (проводиться порівняння слідів між собою і з відбитками (відтисками) рук на дактилокарті (проводиться у разі вирішення ідентифікаційних завдань).

На стадії роздільного дослідження визначається чіткість, повнота і виразність папілярного візерунку в сліді. У тому випадку, коли слід відобразився непевний, папілярні лінії не проглядаються можна зробити висновок про те, що даний слід для ідентифікації особи не придатний.

Вивчення чітких і повних слідів починається з визначення загальних ознак папілярного візерунка: тип візерунка, вид візерунка, число ліній між певними точками візерунка, наприклад між центром і дельтою, взаєморозташування частин або елементів візерунка відносно один одного, напрямок та ступінь крутизни потоків папілярних ліній, величина візерунка (відстань між папілярними лініями).

На стадії порівняльного дослідження об'єктів визначається фактичне обґрунтування висновку експерта про наявність чи відсутності тотожності ідентифікованої об'єкта. Порівняльне дослідження проводиться тільки за допомогою безпосереднього зіставлення ідентифікують ознак шкірного візерунка, відображеного в сліді та візерунка у відтиску зразку за допомогою найпростіших оптичних приладів. Для отримання повних і достовірних даних порівняльне дослідження найкраще робити за фотознімками. Для методично правильного проведення порівняльного дослідження вимагається дотримуватися трьох найважливіших умов:

1. Порівняльне дослідження має бути повним. Порівнювати необхідно всі деталі візерунка, відображеного в сліді, коли в процесі порівняння не виявляється істотних розходжень.

2. Збіги повинні бути реальними, а не уявними. Співпадаючими слідами визнавати тільки такі деталі, які в обох порівнюваних візерунках дійсно однакові як по положенню у візерунку, яке можна перевірити, так і за особливостями будови з урахуванням їх природно допустимих змін.

3. Порівняльне дослідження має бути двостороннім. Встановлені в процесі порівняння сліди з відбитком співпадаючої деталі будови їх папілярних візерунків свідчать про те, що у відбитку є такі ж деталі, як і в сліді та індивідуальну сукупність вони будуть утворювати лише тоді, коли на зіставляються ділянках не буде виявлено різних ознак.

Для встановлення співпадіння пальців рук повноцінно функціонує автоматична ідентифікаційна дактилоскопічна система (АДІС), яка аналізує ознаки в закодованих слідах, перевіряє їх по десятках тисяч відбитків, внесених до масиву та видає список найбільш схожих відбитків, які потім перевіряються оператором власноруч. За даними дактилоскопічної реєстрації є можливість встановити особу невідомого трупу, розшукати осіб, що зникли безвісти, встановити особу, причетну до вчинення кримінального правопорушення.

Особливу увагу практичних працівників органів досудового розслідування та прокуратури націлено на якість збору і обробки дактилоскопічної інформації осіб, причетних до учинення злочину при огляді місця події та в лабораторних умовах³.

Дактилоскопічна експертиза, як і раніше, залишається найпоширенішим видом спеціального дослідження, зважаючи на те, що відбитки пальців рук – це «традиційна складова» місця події за багатьма видами злочинів. Крім того, вони є джерелом цінної криміналістичної інформації, зокрема про особу, що їх залишила, про час та особливості механізму слідоутворення (окремі обставини злочинної події, а також анатомічні і функціональні ознаки певної особи). З огляду на це напрям потребує активного розвитку з метою підвищення ефективності діяльності експертів.

Для проведення дактилоскопічної експертизи на дослідження можуть надаватися такі об'єкти та зразки для порівняння: предмети з імовірною наявністю слідів папілярних ліній особи; предмети з виявленими слідами папілярних ліній особи, які не вилучені з поверхні об'єктів; дактилоскопічні плівки або інші липкі та полімерні матеріали з перекопійованими слідами папілярних ліній особи; зліпки, отримані з об'ємних слідів папілярних ліній особи; кисті рук, стопи ніг або їх фрагменти з папілярними лініями особи; зображення папілярних ліній, які містяться у матеріалах експертиз: висновку експерта, ілюстративній таблиці; відбитки (відтиски), які містяться в оригіналах дактилокарт⁴.

Для обрання спеціальних методів виявлення слідів папілярних узорів необхідно мати чітке уявлення про механізм протікання процесів. При цьому слід враховувати такі фактори, як термін залишення сліду, вплив на нього навколишнього середовища: температурного режиму, вологості повітря, а також властивості слідосприймаючої поверхні та потожирової речовини. Вода і спирти першими випаровуються з речовини сліду.

Таким чином, методи, що включають речовини, які реагують з водною складовою сліду, неефективні для обробки слідів зі значним терміном давності. І, навпаки, речовини, які взаємодіють з жировими складниками, є в цих випадках більш ефективними. Зрозуміло, що і сама поверхня, на якій залишено слід, може вбирати і розсіювати компоненти, що містяться в сліді, погіршуючи, таким чином, чіткість та контрастність папілярних ліній. Слід пам'ятати, що застосування парів йоду для виявлення слідів папілярних узорів може стати перешкодою для проведення експертизи матеріалів документів. Також при обранні методу дослідження необхідно з'ясувати, чи буде проводитися за наданими об'єктами молекулярно-генетична експертиза, що також впливає на коло методів, які можливо застосувати.

Одним з можливих шляхів розвитку напряму є застосування математичних методів під час проведення дактилоскопічної експертизи. Реалії сьогодення дозволяють, використовуючи прогресивні зміни в суспільстві, а також власний і зарубіжний досвід, зокрема щодо поєднання наукових постулатів про збереження прав і свобод людини та громадянина, а також аналіз «спрацювання» положень новітніх тенденцій, удосконалювати роботу у сфері боротьби зі злочинністю⁵.

Проходять століття, а дактилоскопія не лише допомагає в розслідуванні та розкритті злочинів, а й постійно технічно вдосконалюючись, стає надійним помічником слідчих органів та прокуратури у процесі розслідуванні злочинів.

Останнім часом в Україні висловлювалися пропозиції науковцями, зокрема В. П. Бахіним, В. І. Бояровим, В. І. Галаганом, В. К. Лисиченком, А. В. Іщенком, М. Я. Сегаєм, А. В. Старушкевичем, щодо необхідності введення системи загального дактилоскопіювання та створення відповідного банку даних.

Необхідність більш широкого застосування дактилоскопічних обліків в Україні диктується низкою факторів. По-перше, це нагальна потреба для активізації міжнародного співробітництва для протидії тероризму, організованій транснаціональній злочинності, нелегальній міграції, торгівлі людьми, відмиванням коштів здобутих злочинним шляхом. Слід також враховувати, що Україна приймає участь у миротворчих міжнародних операціях та запобігає перетинанню державного контролю, іноземцям, які намагаються дестабілізувати ситуація на території нашої країни. По-друге, велика кількість невідомих трупів під час зростання кількості природних та техногенних катастроф, забезпечення ефективності розшуку безвісти зниклих громадян, особливо неповнолітніх та ін. Таким чином, необхідність створення єдиної багатифункціональної системи дактилоскопічних обліків в Україні, вирішення питання вдосконалення правового забезпечення дактилоскопічної реєстрації в Україні є необхідною⁶.

Сьогодні правоохоронні органи мають достатню кількість аргументів для реального запровадження обов'язкової дактилоскопічної реєстрації осіб, які працюють в державних органах (співробітники прокура-

тури, слідчі, працівники міліції, лікарі, державні службовці). При цьому слід чітко закріпити в нормативно-правових актах порядок отримання, зберігання та знищення відповідної дактилоскопічної інформації та механізм контролю за обробкою та використанням такої інформації.

На думку деяких науковців, саме система загального, обов'язкового дактилоскопіювання населення України могла б бути корисною не лише при розслідуванні злочинів, але й в інших життєвих ситуаціях при:

- організації розшуку безвісти зниклих громадян; – встановленні осіб невідомих трупів, які раптово померли чи стали жертвою катастрофи або стихійного лиха;
- встановленні осіб, які раптово захворіли (наприклад, осіб у стані амнезії), або дітей, які не можуть себе назвати;
- вирішенні юридично значимих питань у цивільно-правових відносинах (наприклад, ідентифікація особи при страхуванні чи спадкуванні) тощо.

На жаль, в Україні питання дактилоскопічної реєстрації на законодавчому рівні залишається не врегульованим. Беручи до уваги досвід зарубіжних країн, існує думка, що реєстрація повинна формуватися на трьох рівнях: місцевому, обласному та центральному. При цьому основну перевагу слід надати місцевому рівню, де збирається найбільша частина інформації, що підлягає обліку.

На сьогодні зроблено лише перший крок на шляху до втілення у життя ідеї обов'язкового загального дактилоскопіювання населення України – комп'ютерну обробку дактилоскопічних даних активно використовують під час розшуку безвісно зниклих осіб і встановлення осіб невідомих трупів, для організації розшуку злочинців.

Складність і багатоаспектність проблеми збирання, дослідження і використання дактилоскопічної інформації в процесі розслідування та розкриття злочинів зумовлюють необхідність подальшої розробки наукових і правових основ діяльності органів прокуратури та слідства, експертів, удосконалення засобів, прийомів, методів роботи з дактилоскопічною інформацією.

На сьогодні є велика кількість різноманітних засобів та методів виявлення латентних слідів рук. Наприклад, тільки дактилоскопічних порошоків нараховується більше сотні. Розібратися у великому розмаїтті засобів та методів, правильно використати в кожному конкретному випадку той або інший спосіб виявлення, допомагає їх класифікація.

Однак, вчені з університету штату Кентуккі (США) створили робочий прототип системи, яка дозволить істотно прискорити зняття відбитків пальців. Нова безконтактна система забезпечує не тільки підвищену швидкість зняття відбитків, але і відрізняється більш високою точністю, ніж традиційні рішення зі скляними пластинами. Зняття відбитків в новій системі проводиться шляхом зйомки пальців в спеціальних умовах освітлення, а саме структурованим світлом SLI (Structured Light Illumination). Через спеціальну решітку світло направляється на пальці, а отримане зображення кожного пальця автоматично знімається цифровою фотокамерою з роздільною здатністю 1,4 мегапікселя.

Аналізуючи опуклості і западини для кожної лінії пальців, програмна частина системи вибудовує тривимірну модель поверхні пальця менш, ніж за секунду. На відміну від існуючих систем, технологія SLI не заважає жирності шкіри або вологе повітря. Існуючі системи дактилоскопії, які здійснюють відбиток лише в двох вимірах, вимагають притиснення пальця до скляної пластини, тому відбиток спотворюється через високу еластичність шкіри. Оскільки система SLI є безконтактною, відповідно забезпечується більш висока точність при ідентифікації відбитків пальців.

Сьогодні подібна система вже використовується в діяльності агентів Федерального бюро розслідування США. Їх агенти здійснюючи огляд місця події користуються спеціальними бездротовими сканерами відбитків пальців, які відразу ж відправляють зразки в центральну лабораторію. Щодоби система отримує від оперативних служб 200 тис. наборів з відбитками пальців, які потрібно миттєво перевірити та проаналізувати. Швидкість перевірки кожного зразка становить до 7 секунд. У кожному запиті зазвичай по десять відбитків пальців рук, тому число відбитків пальців, що аналізується, становить близько 2 мільйонів. Якщо порохувати загальною кількістю порівнянь за добу, то воно складає 600 млрд.

Отже, сьогодні криміналістична наука активно розвивається, не зупиняється на досягнутому і розширяє список біометричних ідентифікаторів, відомості про яких в майбутньому будуть включатися до бази даних правоохоронних органів України. В майбутньому до відомостей про відбитки пальців і ДНК буде додаватися інформація про райдужні оболонки очей осіб, а також відбитки долонь рук і ступні ніг, а також дані про голос людини.

¹ Іщенко А. В., Коцюлим Х. М. Історія використання дактилоскопічних знань: від витоків до перших спроб узагальнення / Матеріали Міжнародного круглого столу «Проблеми теорії та практики судової експертизи» (м. Луганськ, 18 травня 2012 року) : Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://kkrimlguvd.org.ua>

² Аверьянова Т. В., Белкин Р. С. и др. Криминалистика. – М.: НОРМА – ИНФРА-М, 2000. – 990 с. – С. 135.

³ Інформаційно-методичний лист з правил поводження з об'єктами-носіями, на яких можуть бути залишені як сліди рук, так і сліди біологічного походження осіб, причетних до учинення злочину при огляді місця події та в лабораторних умовах / ДНДЕКЦ МВС України. – К., 2012. – 5 с.

⁴ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

⁵ Мухин Г. Н. Криминалистика : учеб. пособие для студентов ... юрид. спец. / Г. Н. Мухин, Д. В. Исютин-Федотков. – Минск : ТетраСистемс, 2012. – 240 с.

⁶ Свобода Є. Й. Деякі аспекти правового регулювання дактилоскопічної реєстрації / Є. Й. Свобода. // Вісник Академії адвокатури України. – 2010. – С. 148–153. – С. 150.

Резюме

Рогатюк І. В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури.

У статті охарактеризовано основні напрями удосконалення використання дактилоскопії в процесі розкриття, розслідування й запобігання злочинів.

Ключові слова. дактилоскопія, криміналістичні обліки, органи досудового розслідування, прокуратура.

Резюме

Рогатюк И.В. Направления совершенствования использования дактилоскопической информации в деятельности органов предварительного расследования и прокуратуры.

В статье охарактеризованы основные направления усовершенствования использования дактилоскопии в процессе раскрытия, расследования и предотвращения преступлений.

Ключевые слова: дактилоскопия, криминалистический учет, органы досудебного расследования, прокуратура.

Summary

Rogatyk I. Ways to improve the use of fingerprint information in the work of investigation and prosecution.

In the article basic directions of improvement of the use of dactylography are described in the process of opening, investigation and prevention of crimes.

Key words: dactylography, criminalistics accounts, organs of pre-trial investigation, office of public prosecutor.

Отримано 14.04.2014

УДК 343.21(477)

В. В. БОНДАРЧУК

Віта Вікторівна Бондарчук, здобувач Київського університету права НАН України

**НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО З'ЯСУВАННЯ СУТНОСТІ МЕДИЧНОГО РИЗИКУ
ЯК РІЗНОВИДУ ВИПРАВДАНОГО ПРОФЕСІЙНОГО РИЗИКУ**

Особливості лікарської діяльності зумовлюють існування істотних складнощів при вирішенні проблем правового регулювання відносин, які виникають при наданні медичної допомоги особі, яка її потребує. Такі складнощі виникають не лише при регламентації відповідальності за шкоду, яка настала внаслідок дій медичного працівника, але і при формулюванні обставин, що виключають злочинність діяння, існування яких покликане унеможливити безпідставне притягнення медичного працівника до кримінальної відповідальності за шкоду, заподіяну пацієнту.

Проблемами, пов'язаними зі з'ясуванням сутності, соціально-правової природи, умов правомірності діяння, пов'язаного з ризиком займалися такі вчені як П. П. Андрушко, М. В. Анчукова, В. В. Бабурін, Ю. В. Баулін, А. Я. Билиця, О. Гавяз, В. О. Глушков, М. С. Грінберг, С. С. Захарова, А. А. Ільюхов, Н. Ш. Козаєв, Р. А. Крючков, О. М. Лемешко, Ю. В. Ляпунов, А. А. Маліновський, П. В. Мельник, В. І. Михайлов, А. В. Нікуленко, А. М. Ришелюк, А. Б. Сахаров, А. В. Серова, Є. В. Фесенко, М. І. Хавронюк, А. Ю. Шурдумов, О. І. Ющик та інші вчені. Однак, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, багато питань залишаються дискусійними та потребують подальшого доктринального аналізу. Тому метою цієї статті є визначення підходів до з'ясування сутності медичного ризику як різновиду виправданого професійного ризику.

Згадані питання привертали і привертають увагу вчених-криміналістів, які у своїх дослідженнях формують наукові підходи до оцінки кримінально-правового значення медичного ризику. Слід зауважити, що навіть за відсутності норми, яка закріплювала виправданий ризик як обставину, що виключає злочинність діяння, науковці у своїх працях наполягали на тому, що недопустимим є притягнення до відповідальності за шкоду, яка заподіяна в результаті медичного ризику. Обґрунтування цієї позиції полягає у тому, що у такій, яка вимагає високої кваліфікації і відповідальності, сфері людської діяльності, як медична допомога, ризик є невідворотнім завжди, коли приймається конкретне клінічне рішення¹.